

Barna Gábor

75 ÉVES A NÉPRAJZ ÉS A FOLKLORISZTIKA SZEGEDI TANSZÉKE (1929–2004)

Kis tanszék- és oktatástörténet

Egy-egy tudományos felismerés, probléma-megfogalmazás intézményesülése tanulmány, rendszeres periodika vagy kutatási intézet formájában általában azt jelzi, hogy a korabeli tudományos életben a felismerés létjogosultságot és elismerést kapott, akadémiai rangra emelkedett. Így volt ez a XIX. század folyamán a kultúra, Magyarországon a népinek nevezett paraszti kultúra vizsgálatával kapcsolatban is. Az intézményesülés hosszú folyamat volt, amelynek során nemcsak a tudományos kiadványok (mint például a Magyar Népköltési Gyűjtemény, *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, *Ethnographia*, *Néprajzi Értesítő*), szervezetek (például Magyarországi Néprajzi Társaság – Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya) születtek meg, hanem a néprajz (etnológia, folklorisztika) megjelent az egyetem oktatási programjában is. Ennek egyik fontos állomása 1898 volt, amikor Herrmann Antalt – aki az előbb említett intézményesülés több állomásánál aktív szerepet játszott – a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemre a néprajz egyetemi magántanárává habilitálták.¹

A néprajz és folklorisztika első egyetemi tanszéke a szegedi egyetemen 1929-1947

A néprajz első magyarországi tanszékét 1929-ben hozta létre a kultuszkormányzat a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen. A tanszékalapításig eltelt évtizedek intézményesülési törekvései erősödtek meg azáltal, hogy az új tudományok megkapták akadémiai elismerését. A kolozsvári, majd onnan a román megszállás elől Szegedre menekült és letelepült egyetemen Herrmann Antal révén a XIX. század utolsó éveitől nyúlnak vissza a néprajz (*ethnographia*) oktatásának gyökerei.² Herrmann Antal ugyan halála évében (1926) egyetemi tanári kinevezést is kapott, de tanszékét nem szervezték neki.

A szak első nyilvános rendes egyetemi tanárának, Solymossy Sándornak

¹ V.ö.: Kósa 1989.

² Gaál 1999. Részletesen lásd: Barna–Juhász–Pusztai 2004. A tágabb intézményi, egyetemi kezeletről pedig Voigt 2004.

múlhatatlan érdemei vannak a XX. századi néprajzos nemzedékek elindításában. Az 1920-as-1930-as évek fotdulóján itt tanult például Ortutay Gyula és Márkus Mihály.³ Bár 1934-ben a kormányzat a professzorátust Szegeden megszüntette – s Györffy Istvánt a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre nevezte ki a néprajz professzorának, megalapítván ezzel a budapesti néprajzi tanszéket –, de a szegedi egyetem az Ethnografiai Intézet kereteit fenntartotta, s a néprajz és a folklorisztika oktatását Solymossy Sándor tanársegédje, Bálint Sándor vitte tovább Cs. Sebestyén Károllyal együtt. Mindketten Solymossynál habilitáltak, egyetemi magántanárok voltak. Rajtuk kívül több egyetemi oktató is tartott néprajzi tárgyú, vagy néprajzi szemléletű előadásokat. Banner János, Kogutowicz Károly, Marót Károly, Schmidt Henrik, Horger Antal és mások előadásai, folyóirat és intézmény alapításai⁴ szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a néprajzi szemlélet megmaradjon és folyamatosan jelen legyen szegedi egyetemi oktatásban, s hozzájáruljon sok történész, különböző nyelvi filológus, földrajzos, régész szemléletének, kultúra-felfogásának kialakításához.⁵ Ebben a légkörben tanult az 1930-as években például Fél Edit (1910-1988) német-francia szakos tanárjelölt, a XX. századi magyar néprajzkutatás egyik leginvenciózusabb képviselője.⁶

A néprajz és folklorisztika mint tudomány azonban már sokkal régebben jelen van Szeged életében és tudománytörténetében, elsősorban a piarista gimnázium révén. Legfontosabb képviselői Dugonics András (1740-1816), Csaplár Benedek (1821-1906), Kálmány Lajos (1852-1919), a bunyevác Antunovich Iván (1815-1888), Pintér Sándor (1841-1915), a zsidó Löw Immanuel (1854-1944) voltak. Az ő munkásságukat vitte tovább maga Bálint Sándor, s folytatták többen a XX. században.⁷

Az 1940-es évek elején Szegeden habilitált a későbbi évtizedek meghatározó magyar néprajztudós nemzedékének számos tagja: Ortutay Gyula, Tálasi István, Gunda Béla, Pável Ágoston, Tóth János. 1945 után itt szerzett magántanári képesítést Szeghy Endre, majd Bálint Sándornál K. Kovács László és Scheiber Sándor.

1940-ben Észak-Erdély felszabadulása után a Ferenc József Tudományegyetem visszatért az ismét magyar Kolozsvárra. Gunda Béla kivételével, aki 1943-ban kolozsvári professzor lett, a többi magántanár rendszeresen megtartotta elő-

³ Ortutay Gyula (1910–1977) folklorista, akadémikus, az egyéniségkutató iskola megalapítója a mesekutatásban. Ortutay Gyula még a Ferenc József Tudományegyetemen habilitált (1940). Magántanári képesítését azonban a Horthy Miklós Tudományegyetemen is elismertette 1941 tavaszán. Márkus Mihály (Michal Markuš 1912-) néprajzkutató, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársa, a budapesti egyetem tanársegéde, majd 1947-től a Kelet-Szlovákiai Múzeum munkatársa, az anyagi kultúra, a szlovák–magyar interetnikus kapcsolatok kutatója.

⁴ Folyóiratok: Föld és Ember (1926-1930), Népünk és Nyelvünk (1929-1930); intézmények: Alföldkutató Bizottság (1920-as évek), majd Alföldi Tudományos Intézet (1940-es évek)

⁵ Barna 2003. (kézirat); Barna–Juhász–Pusztai 2004. passim

⁶ Fél Edit (1910–???) etnográfus, a budapesti egyetem magántanára (1946). V.ö.: Barna 2003. (kézirat)

⁷ Bálint 1996.

adásait Szegeden. Gunda Béla 1942-ben például *Bevezetés az összehasonlító néprajzba* címmel tartott előadást és néprajzi gyakorlatokat is vezetett. Tálasi István 1943/1944-ben csak egy félévben hirdette meg a *Bevezetés a történeti néprajzba* című előadásait, Bálint Sándor a népköltészetéről, az alföldi népszokásokról, Szeged vallásos életéről, a Délvidék néprajzáról, a délvidéki kisebbségek néprajzáról, az alföldi néprajzkutatás feladatairól, Tóth János pedig a különböző magyar tájak népi építészetéről beszélt. Ortutay Gyula magántanári előadásai is főleg a népköltészetéről szóltak, annak kutatástörténetéről, egyes műfajairól, elsősorban a meséről és a balladáról, de beszélt a népi műveltség szerkezetéről, a népköltészet gyűjtőmunka módszertanáról is. Híressé vált tápéi szemináriumot (terepkutatást) tartott.

Bálint Sándor a Néprajzi Tanszéken 1947–1966

Bálint Sándor 1947-ben kapott tanszékvezetői megbízást és nyilvános, rendes egyetemi tanári kinevezést. Ezzel ért véget a Solymossy Sándor távozásával 1934-ben kezdődött interregnum. Az oktatás napi feladati mellett Bálint Sándornak arra is volt gondja, hogy elindítsa a Néprajzi Intézet kiadványsorozatát: *Népi magyarság* címmel. Ennek csak egy kötete jelent meg 1948-ban⁸, mert a körülmények gyökeresen megváltoztak. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után ugyanis a régi struktúra az egyetemi oktatásban is hamarosan átalakult. Néhány éves közéleti szerepvállalásának következményeit pedig Bálint Sándor a szocializmus évtizedei alatt nagyon megszenvedte. 1951-ben az oktatási kormányzat megvonta tanítási jogát, s őt az egyetemi könyvtárba helyezte, azaz eltiltotta a tanítástól és kitiltotta az egyetemről. Itt, illetőleg a Somogyi Könyvtárban⁹ dolgozott sokat. Száműzetése 1957-ig tartott, az 1956/57-es tanév második félévétől tarthatott ismét egyetemi előadásokat. A köztes években Katona Imre, az 1952/53-as és az 1953/54-es tanév I. félévében Bodrogi Tibor¹⁰ tartott etnográfiai előadást a történelem szakos hallgatóknak, az 1954/55-ös tanév II. félévében

⁸ Volly István: *101 Mária-ének. Népi gyűjtemek*. Megjelent a Szegedi Tduományegyetem Néprajzi Intézete kiadványai (szerkeszti Bálint Sándor) NÉPI MAGYARSÁG sorozat 1. számaként. Készült a szabadságharc 100-ik évfordulóján. Népkóta (kiadása). H.n. (Szeged), 1948. – A sorozat további tervezett köteteiről semmit sem tudunk. Talán Bálint Sándor hagyatékának feldolgozatlan feljegyzései rejtenek még részleteket. Bár a belső címlapon a Habsburg ellenes forradalom és szabadságharc századik évfordulójára történik utalás, valószínű, hogy a kötet témaválasztása nem független a katolikus egyház 1948-as Mária-évtől. Ennek hangsúlyozása egy egyetemi tanszéken azonban ekkor már nem lett volna politikai lépés.

⁹ Somogyi Könyvtár – az 1879-es nagy szegedi árvíz után Somogyi Károly kanonok Szeged városának adományozta könyvtárát, amelyet róla neveztek el, s amely 2003-ban ünnepelte fennállásának 120. évfordulóját.

¹⁰ Bodrogi Tibor (1924–1986) etnológus, szociálintropológus, a Néprajzi Múzeum főigazgatója, utóbb az MTA Néprajzi Kutatócsoport főmunkatársa, 1978-tól főigazgatója. terepkutatásokat végzett Óceániában, Indonéziában.

pedig Péter László¹¹ adott elő folklorisztikát az akkori magyar szakos tanárjelöltek számára. Az egyetemi anyagkönyvek áttekintése azt mutatja, hogy ezek kötelezően előírt órák voltak a történelem és a magyar szakos hallgatók számára.¹²

A hiányosan rendelkezésre álló forrásokból, főleg a bölcsészkar tanácsi jegyzőkönyvekből kitérünk, hogy Bálint Sándor az oktatás folyamatosságának biztosítása mellett nagy szerepet vállalt doktori értekezések és diákok számára kiírt egyetemi tudományos pályázatok bírálatában.¹³ S nemcsak néprajzi, folklorisztikai és népzenei¹⁴ doktori értekezéseket bírálta, hanem irodalmi, történelmi és művelődéstörténeti témájúakat is. Évtizedek távlatából úgy látjuk, hogy ebben a tekintetben Bálint Sándor az egyik legaktívabb, legtöbbet foglalkoztatott professzor volt a Bölcsészettudományi Karon.¹⁵

A Kari Tanács jegyzőkönyvei csak részben tükrözik azokat a törekvéseket, amelyekkel Bálint Sándor a Néprajzi Tanszék személyi fejlesztését, a tanszék helyzetének és oktatásnak megerősítését szerette volna elérni. A néprajzi oktatás nem volt diplomát nyújtó képzés. Az órákat a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem szakosoknak volt kötelező hallgatniuk. Az 1960-as években Bálint Sándor tervezte egy folklór tankönyv megírását is, ez azonban nem valósult meg.¹⁶ Folyamatosan törekedett új munkatárs beállítására – sokáig eredménytelenül.

1964. július 1-vel került a tanszékre adjunktusnak Bálint Sándor meghívására Ferenczi Imre, aki a debreceni tudományegyetemen Gunda Béla tanítványa volt.¹⁷ Ferenczi Imre folkloristaként, elsősorban a történelmi mondahagyománnyal foglalkozott. Rövid ideig dolgozott együtt Bálint Sándorral, mivel tanszékvezetője ellen sok éves rendőrségi és ügynöki megfigyelés után 1965 júliusában koncepció bírósági eljárást indítottak és a perben a szocialista társadalmi rend elleni izgatás vádjával bűnösnek mondták ki.¹⁸ Bálint Sándor kénytelen volt nyugál-

¹¹ Péter László (1926-) irodalomtörténész, folklorista, egyetemi tanár, Bálint Sándor tanítványa.

¹² Szegedi Tudományegyetem Irattára (a továbbiak SzTI) anyagkönyvek a jelzett tanévekről.

¹³ Mind a doktoranduszok, mind a pályázók között számos későbbi néprajzkutató, történész, levéltáros és tudós tanár szakember kollegánk neve bukkan föl. Az 1957. január 17-i Kari Tanácsülésen Bálint Sándor javaslatára pályadíjat kap Dienes Erzsébet IV. éves, Krupa András IV. éves, Kakuk Mátyás III. éves és Szabó Ferenc II. éves egyetemi hallgató. 1958. március 25-i Kari Tanácsülésen kéri Rónai Béla doktori szigorlatra bocsátását. A referáló Bálint Sándor jelzi, hogy erre azért van szükség, mert 1949-ben a doktori szigorlatokat megszüntették.

¹⁴ Bálint Sándor népzene kutató tevékenységéről adatokat közöl Paksa Katalin. Paksa 1990.

¹⁵ 1960. április 29-én pl. társbírálója volt Ilia Mihály „A Holnap” című disszertációjának, főbírálója Koltay Kastner Jenő társbíráló mellett Mihálka György „A szegedi táj népzeneje” című doktori értekezésének.

¹⁶ SzTI Kari Tanácsülés jegyzőkönyve 1961. február 8. és későbbi jegyzőkönyvek is, jelzet nélkül. Később pedig a budapesti kollegák: Dömötör Tekla, Katona Imre, Ortutay Gyula és Voigt Vilmos jegyzetének megjelenése miatt nem írta meg. Dömötör – Katona – Ortutay – Voigt 1971.

¹⁷ Ferenczi Imre (1931–1989) folklorista. Szegedre kerüléséről lásd: Gyuris 1990. 96–101.

¹⁸ Bálint Sándor rendőrségi megfigyelésének aktáit és a beszerezett besúgók jelentéseit közreadta Kahler Frigyes. Lásd: Kahler 2002. A rendőrségi eljárás, a házkutatások, a kihallgatások, a tanúkihallgatások jegyzőkönyvi anyagát, a per minden egyéb iratával összegyűjtötte Velcsov Márton. Korábban közölt a perrel kapcsolatos részleteket (további irodalommal) Apró Ferenc. Lásd: Apró 1990.

lományba helyezését kérni és 1966. január 31-én felmentették állásából. Bár évei ezt követően szorgos munkával teltek,¹⁹ a sérelmet és a méltánytalanságot nehez volt feldolgozni. 1980. május 10-én bekövetkezett halála után Bálint Sándor hagyatéka, gyűjteménye, könyvtára nagyrészt a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került. Kisebb részt az Egyetemi Könyvtár is őriz. Még életében az Egyetemi Könyvtárnak eladott szakrális ponyvagyűjteményét szakdolgozat mutatja be.²⁰ Most folyik múzeumban őrzött szentkép- és ponyvagyűjteményének feldolgozása szakdolgozatnak.

Ferenczi Imre a Néprajzi Tanszéken 1964–1989

Ferenczi Imrének nem volt könnyű a helyzete a politikailag nehezen tolerált Néprajzi Tanszéken.²¹ Óráinak megtartása mellett mindent megtett ugyan, hogy a Tanszék helyzetén javítson, ám sokáig kevés sikerrel. Megélenkült az ún. tudományos diákköri mozgalom, többen választottak néprajzi, folklorisztikai témát szakdolgozatuk elkészítéséhez. Több hallgatót indított néprajzi gyűjtőútra, a legsikerültebb szakdolgozatokból, doktori értekezésekből részleteket közölt a *Néprajz és Nyelvtudomány* című periodikában. De a tanszék személyi fejlesztését nem tudta elérni. Csupán a tanszék elhelyezésében volt eredményes: 1978. májusában a Néprajzi Tanszék a marxista tanszéktől megkapta mai helyét, ami egy oktatói és egy adminisztrátori szobát, valamint egy kicsi szemináriumi helyiséget jelentett. Az 1980–1981-es tanévben lehetőséget kapott egy ösztöndíjas gyakorlatnok állás betöltésére, amelyet pályázat útján Hubert Gabriella magyar-orsz szakos középiskolai tanár nyert el.²²

Az 1985-ös kari tervekben bukkan fel a néprajz szak C-szakként való bevezetése. A Bölcsészettudományi Kar 1986–1990. közötti fejlesztési terveiben azonban nem szerepel újabb állás létesítése a Néprajzi Tanszéken. 1966-tól kezdve a Néprajzi Tanszék a Magyar Filológiai Intézet keretei között működött.²³

¹⁹ Ezt követően jelentek meg alábbi fontosabb könyvei: *A szegedi nép*, Budapest, 1968.; *Szegedi példabeszédek és jeles mondások*, Budapest, 1972.; *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágához*. Budapest, 1973.; *Tombác János meséi*, Budapest, 1975.; *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I–II.* Budapest, 1977.; *A szegedi nemzet I–III.* Szeged, 1977–1980. Már halála után jelent meg a III. kötet. Ugyancsak posztumusz kiadás: *A hagyomány szolgálatában. Össze-gyűjtött dolgozatok*. Budapest, 1981.; *Szeged–Alsóváros. Templom és társadalom*. Sajtó alá rendezte Tomisa Ilona. Budapest, 1983.

²⁰ Jaksa Helga: *Bálint Sándor ponyvagyűjteménye az Egyetemi Könyvtárban*. Szeged, 2001.

²¹ A hatalom szemében a Néprajzi Tanszék Bálint Sándor személyével szorosan összefüggött. Többen Ferenczi Imrét gyanúsították, vádolták Bálint Sándor feljelentésével. Alaptalanul. Kahler Frigyes könyvének megjelenése után világossá vált, hogy a kommunista hatalom évek módszeres munkájával, legközvetlenebb barátainak (köztük egyháziaknak) beszerzésével készítette elő perbefogását.

²² SzTI Kari Tanácsülés jegyzőkönyvi melléklete 1980. szeptember 27. jelzet nélkül.

²³ Együtt az I. és II. Magyar Irodalomtörténeti Tanszékkal, a Magyar Nyelvtudományi Tanszékkal, a Finnugor Nyelvtudományi Tanszékkal. Ez a szervezeti struktúra egészen az 1990-es évek végéig fennállt.

Az évtizedekig egyszemélyes tanszék csak 1989. február 1-jétől gyarapodott új munkatárssal, amikor Bellon Tibor²⁴, a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója mellékállású adjunktus lett. A Bölcsészettudományi Kar ekkor határozta el a néprajz szak és a Néprajzi Tanszék fejlesztését. Logikusnak látszott, hogy az elsősorban folklorisztikai problémákkal foglalkozó Ferenczi Imre mellé az anyagi kultúra kutatásában jártas oktató kerüljön. Ferenczi Imre váratlan elhunytá után (1989. május 8.) a Bölcsészettudományi Kar Bellon Tibort bízta meg a tanszék vezetésével, aki magyar néprajz és összehasonlító etnológia tárgykörből adott elő történelem szakos és régészetre szakosodó egyetemi hallgatóknak, s nagy szerepe volt abban, hogy a Kar a tanszék fejlesztését folytatta. Az 1989/1990-es tanévben egyetemi docensként folklorisztikai órákat tartott Pócs Éva²⁵, a Magyar Tudományos Akadémia tudományos főmunkatársa.

A szakos képzés a szegedi egyetemen 1992/1993-tól

A szegedi Néprajzi Tanszék utolsó évtizedéről itt csak vázlatosan írhatunk, hiszen még nem lezárt folyamatokról van szó. A Bölcsészettudományi Kar 1991 tavaszán pályázatot írt ki a Néprajzi Tanszék tanszékvezetői állására. A pályázót Pócs Éva az MTA Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa és Juhász Antal, a Csongrád megyei múzeumi szervezet tudományos igazgatóhelyettese közül 1991. július 1-jén az utóbbi kapta meg az állást.²⁶

1991/1992-ben Juhász Antal a félállású Bellon Tiborral és az 1992/1993-as tanévben (a Magyar Irodalmi Tanszék által) vendégtanárnak meghívott Barna Gáborral kidolgozta a néprajz B (minor) szak oktatásának tervét, s azt egy speciális képzés keretében el is indította. Bellon Tibor és Juhász Antal az anyagi és a társadalmi kultúra, Barna Gábor pedig a folklorisztika oktatását szervezte meg a tanszéken.

²⁴ Bellon Tibor (1941. január 1.–2002. szeptember 26.) magyar–néprajz szakot végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. 1964–1994 között a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója. Gazdaság- és társadalomtörténeti kérdések foglalkoztatták. 1994–1997 között a Magyar Néprajzi Társaság főtársa, 1997-től az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottságának tagja, 1999-től pedig az MTA Néprajzi Bizottságának tagja. 60. születésnapjára szakmai munkásságát is összefoglaló köszöntő könyv jelent meg: *Társadalom, kultúra, természet*. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. Szerk. Barna Gábor. Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 57. Karcag–Szeged–Szolnok, 2001. 16–20.

²⁵ Pócs Éva (1936–) folklórkutató, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének főmunkatársa, a pécsi egyetem Néprajzi Tanszékének professzora.

²⁶ Juhász Antal (1935–) 1952–1956. között szerzett magyar szakos diplomát a szegedi egyetemen. Bálint Sándornál szerezte meg egyetemi doktori fokozatát néprajzból és több mint három évtizeden át a szegedi múzeum néprajzkutatója volt.

A Néprajzi Tanszék fejlesztése tovább folytatódott: az 1993. év elején meghirdetett újabb docensi álláshelyet 1993. július 1-vel Barna Gábor²⁷, az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának volt tudományos főmunkatársa nyerte el. Az 1994-ben kiírt újabb pályázat révén Bellon Tibor 1994. július 1-től főállású docensként kapott állást a szegedi Néprajzi Tanszéken. 1992-1994 között a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjas kutatójaként a tanszéken dolgozott Szabó Magdolna.²⁸

A Tanszék vezetője 1991-1998 között Juhász Antal volt, 1998-2002 között Bellon Tibor, 2002-től pedig Barna Gábor. 1997-től tudományos segédmunkatársként, 1998-tól pedig tanársegédként dolgozik a tanszéken Pusztai Bertalan²⁹, 2003. szeptember 1-től pedig Simon András³⁰.

A tanszék állandó külső előadói közt Bárth János, Felföldi László, Grynaeus Tamás, Katona Imre mellett ott vannak már végzett kiváló tanítványaink: Bági Anikó, Mód László, Nagy Terézia, Szabó Magdolna és Vass Erika. Egy vagy több féléven keresztül oktatott a tanszéken Erdélyi Zsuzsanna, Jung Károly (Újvidék), Kámán Erzsébet, Krupa András, Tari János, Vargyas Gábor, illetőleg szomszédos országból Demény István Pál, Gazda Klára, Pozsony Ferenc, Táncczos Vilmos (mindannyian Kolozsvárról), Zsigmond Győző (Bukarest), Silling István (Szabadka).

A Néprajzi Tanszéket 1995-ben – az országban elsőként – ideiglenes akkreditálták. Első szakdolgozatíróink azonban csak csak 1996-ban végeztek. A végleges akkreditációra ezért 2001-ben került sor.

Tanszékünk neve 2003. július 1-től *Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék*. A névváltozás kifejezi az oktatás kereteinek, tematikájának és szemléletének bővülését. A „néprajz” utal a magyar és európai hagyományos paraszti műveltség és kulturális örökség tanulmányozására és összehasonlító vizsgálatára, a „kulturális antropológia” pedig általában a kultúra holisztikus szemléletére és megértő elemzésére.

Diplomát nyújtó néprajz szakos bölcsész képzés az 1992/1993-as tanévtől folyik Tanszékünkön. Ez 1998-tól kezdve kiegészült a Bálint Sándori hagyományokat folytató vallási néprajzi speciális képzéssel, amely Tanszékünk sajátossága a hazai néprajzi/antropológiai oktatási kínálatban. Ennek publikációs háttere a *Devotio Hungarorum* forráskiadvány sorozatunk, valamint a *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár / Bibliotheca Religionis Popularis Szegediensis* főleg konferencia-köteteket, monográfiákat közreadó sorozata (mindkettőt Barna Gábor szerkeszti). A *Néprajz és Nyelvtudomány* (1957-2002, néprajzi szerkesztője a mindenkori tanszékvezető volt) mellett a néprajzi és folklorisztikai közlésekre a *Táj és Népi Kultúra* kiadványsorozata (szerkeszti Juhász Antal) ad lehetőséget. Kifejezetten a folklorisztikai,

²⁷ Barna Gábor (1950-) néprajzkutató, akadémiai kutató a debreceni egyetem Néprajzi Tanszékén (1973–1986), az akadémia Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa (1987–1993), a szegedi egyetem docense (1993–), 2002-2003. megbízott tanszékvezető, a Néprajzi Tanszék vezetője (2003–)

²⁸ Szabó Magdolna (1970-) néprajzkutató (Szeged, 1996), a Móra F. Múzeum munkatársa

²⁹ Pusztai Bertalan (1972-) néprajzkutató (Debrecen, 1996)

³⁰ Simon András (1973-) néprajzkutató (Szeged, 1997)

antropológiai oktatás igényeit szolgálja a *Folklorisztikai olvasmányok* tanszéki jegyzetsorozata. Néhány kiadványunk sorozaton kívül jelent meg, mint a Bellon Tibort köszöntő kötet, Katona Imre életrajzi interjúja, vagy a nemzetközi diákszeminarium pusztamérgesi kutatásait bemutató kötet.³¹ Most folyik a kulturális antropológiai speciális képzés, a néprajztanár képzés és több más specializáció (muzeológia, táncantropológia) kereteinek kialakítása és bevezetése.

Az oktatás lényegében három szakaszra bontva folyik, s – más hazai egyetemekhez hasonlóan – a 2002/2003-as tanévtől kezdődően már a hallgatóknak nagyobb önállóságot, ám nagyobb egyéni felelősséget is kínáló kredit-rendszerben. Az első két évben lényegében alapot tárgyakat: tudománytörténetet, alapvető módszertant és magyar néprajzot tanítunk. A következő szakaszban (általában a harmad és negyed évben) magyar és európai összehasonlító etnológia, illetőleg folklorisztika, valamint antropológiai tárgyak oktatása folyik elméleti megalapozottsággal és probléma orientáltan. Ebben a szakaszban nyílik lehetőség a vallási néprajzi speciális képzésbe való bekapcsolódásra. Az oktatásba hazai vendégtanárok mellett egy-egy kurzussal, vagy előadással rendszeresen bekapcsolódnak jeles külföldi vendégoktatók (pl. Bo Lönnqvist³², Marjut Anttonen, Ulrika Wolf Knuts, Huseby-Darvas Éva, Klaus Welker, Tatjana Voronina, Lesja Mushketik) is. A világnyelvek illetve a szomszédos országok nyelveinek ismerete nagy előnyt jelent. Elvárás, hogy hallgatóink szakdolgozatukat önálló, terepmunkán alapuló kutatás alapján írják meg.

Tanszékünknek Európa és a világ számos egyetemi néprajzi/antropológiai tanszékével van kapcsolata. 1995 óta a páratlan években megrendezzük a *Seminarium Ethnologicum Szegediense (SemEthnoSz)* nemzetközi diákszeminariumát, amelyre a környező és távolabbi európai országokból hívunk meg diákokat és tanárokat. A közös elméleti felkészülést terepkutatás és annak kiértékelése követi. Diákok és oktatók érkeznek Göttingen (Németország), Graz (Ausztria), Pozsony (Szlovákia), Krakkó és Lodz (Lengyelország), Prága és Brno (Csehország), Zágráb (Horvátország), Kolozsvár (Románia), Edinburgh (Skócia) és Turku (Finnország) egyetemeiről. A kutatási eredmények kétnyelvű kötetekben látnak napvilágot.³³

A testvéregyetemi kapcsolatok keretében lehetőség van Brno (Csehország), Lodz (Lengyelország), Göttingen (Németország) egyetemeit látogatni. Az Erasmus program keretében Tanszékünk diákcserét bonyolít le a turku-i finn és svéd egyetem néprajzi tanszékeivel (Finnország), Freiburg, Göttingen és Berlin (Humboldt) egyetemi néprajzi tanszékeivel. A Közép-Európai Egyetemi Csere-

³¹ *Ötvenöt magyar népmese*. Katona Imrével beszélget Pintér Lajos. Csongrád–Szeged, 2002.; Pusztai Bertalan (szerk.) *Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. A pusztamérgesi eset. Invented Tradition and Village Tourism. The Pusztamérges Case*. Szeged, 2003.

³² Lönnqvist, Bo (1941–) a Jyväskyläi Egyetem Etnológiai Tanszékének professzora, tanszékünk javaslatára egyetemünk díszdoktora (2002).

³³ Pusztai Bertalan (szerk.) *Szent és profán között. A szeged-alsóvárosi búcsú. Between the Sacred and the Profan. The Pilgrimage Feast of Szeged-Alsóváros*. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 3. Szeged, 1997.; Pusztai Bertalan (szerk.) *Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. A pusztamérgesi eset. Invented Tradition and Village Tourism. The Pusztamérges Case*. Szeged, 2003.

program (CEEPUS) keretében mód van tanulmányokat folytatni Prága, Brno, Krakkó, Pozsony, Ljubljana, Zágráb, Bukarest, Kolozsvár, Bukarest, Szófia és Graz egyetemlein.

Tanszékünk oktatói a hallgatók bevonásával rendszeres terepkutatásokat végeznek, gyakran nemzetközi együttműködés keretében. Az elmúlt évek során vizsgáltuk az ártéri gazdálkodást a Felső-Tisza vidékén, a fogadalmi képadományozás szokását valamint a vallás és identitás kapcsolatát a romániai Bánságban (ezt a finnországi Jyväskylä-i Egyetem Néprajzi Tanszékével közösen), valamint a szerb Bánság és a Duna–Tisza-közének migrációs folyamatait.

1992-től kezdve kétévenként megrendezi Tanszékünk a Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciák nemzetközi sorozatát. Ezek anyagát tanulmánykötetekben közzéteszi. A köztes években migrációval foglalkozó konferenciák vannak. Tanszékünk oktatói tagjai és vezetői több hazai és nemzetközi néprajzi, akadémiai szervezetnek³⁴, amelyek szintén rendeznek konferenciákat Szegeden. Jelentős kiadói tevékenységünk is. Magyar, kétnyelvű (magyar – angol, magyar – német) valamint angol és német nyelvű tanszéki kiadványaink révén igyekszünk bekapcsolódni a hazai és a nemzetközi tudományos életbe.

A hallgatók diákegyesületet, illetve egy diákalapítványt működtetnek. Ezek célja segíteni, szervezni és támogatni a hallgatói tevékenységeket.

Irodalom

APRÓ Ferenc

1990 A vádlott: Bálint Sándor. *Szegedi Műhely* 29. évf. 1–4. sz. 89–95.

BÁLINT Sándor

1996 A szegedi kegyes iskola, in: Apró Ferenc szerk. *Piaristák Szegeden*. Szeged, 48–51.

BARNA Gábor

2003 *A néprajz oktatása a két világháború között a szegedi egyetemen*. Schmidt Henrik halálának 50. évfordulójára. (Előadás, kézirat)

BARNA Gábor (szerk.)

2004 *A néprajz szegedi műhelye*. Szeged. (Sajtó alatt)

³⁴ Juhász Antal tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, az MTA Néprajzi Bizottságának, vezetője a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottságának. Pusztai Bertalan és Simon András tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak. Barna Gábor tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Szent István Akadémiának, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnak, a Régészeti és Művészettörténeti Társulatnak, a XVIII. Századi Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak, levelező tagja az Österreichische Gesellschaft für Volkskunde-nek, a Folklore Fellows Association-nek, vezetője a Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore keretében működő Commission for Folk Religion és az International Commission of Ethnography munkacsoportoknak, az Etnološka tribina és az Etnologia Croatica folyóiratok (Zágráb) nemzetközi tanácsadó testületének tagja. Az MTA I. Osztályának megbízásából 1991-től Barna Gábor szerkeszti az Akadémia idegen nyelvű néprajzi folyóiratát, az *Acta Ethnographica Hungarica* című folyóiratot.

BARNA GÁBOR–JUHÁSZ Antal–PUSZTAI Bertalan

2004 A néprajz szegedi műhelye. A szegedi Néprajzi Tanszék története. (Sajtó alatt Barna Gábor szerk. *A néprajz szegedi műhelye* című kötetben)

DÖMÖTÖR Tekla–KATONA Imre–ORTUTAY Gyula–VOIGT Vilmos

1971 *A magyar népköltészet*. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest.

GAÁL György

1999 Herrmann Antal, a néprajzoktatás meghonosítója a Ferenc József Tudományegyetemen. *A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője* 1999/1–2. Kolozsvár, 6–20.

Kahler Frigyes

2002 *III/III-as történelmi olvasókönyv* 2. Adalékok az emberi jogok magyarországi helyzetéhez az a960-as években. A „gondolat és szólásszabadság”. Kairosz Kiadó, Budapest.

KÓSA László

1989 *A néprajz tudománytörténete Magyarországon*. Budapest.

VOIGT Vilmos

2004 Brief Account of More Than Two Hundred Years of Teaching, Folklore and Ethnography (Including Cultural Anthropology) at Hungarian Universities. (Kézirat sajtó alatt *Acta Ethnographica Hungarica* 2004. 3–4.)

Gábor Barna

75th Anniversary of the Department of Ethnology and Folkloristics of Szeged (1929–2004): Short History of the Department and the Education

The first department of ethnology in Hungary was established in 1929 at the Ferenc József University which escaped from the Rumanian occupation from Kolozsvár to Szeged.

The first full professor of the department was Sándor Solymossy. In 1934, the ministry revoked professorship in Szeged, and appointed István Györffy professor of ethnology to the Péter Pázmány University in Budapest establishing the department of ethnology of Budapest. Still, the University of Szeged preserved its Institute of Ethnography. Education of ethnology and folkloristics continued under the direction of Sándor Bálint honorary lecturer (1904–1980), Professor Sándor Solymossy's assistant lecturer together with Károly Cs. Sebestyén honorary lecturer.

Sándor Bálint was appointed head of department and full professor in 1947. Sándor Bálint was not easily tolerated by the socialist dictatorship. In 1951, his right to instructing was withdrawn and he was transferred to the university library. Only after the 1956 revolution could he read lectures at the university again. In June, 1965, Sándor Bálint was brought to trial and he was found guilty of incitement against the established socialist social order. Sándor Bálint was compelled to apply for the retired list. January 31, 1966, he was removed from his post.

In 1964, Imre Ferenczi (1931–1989) came to the department for Sándor Bálint's invitation. He made every effort to improve the conditions of the department but, for long, with little success. The department having only one lecturer for decades received a new colleague in 1989, when Tibor Bellon (1941–2002) became senior assistant professor. At this time, the Faculty of Arts decided to develop the line of ethnology and the Department of Ethnology.

In 1991, Antal Juhász became the head of the department. In cooperation with Tibor Bellon, and Gábor Barna who was employed at the department in 1993, he developed the educational plan of the line of ethnology and brought it into action. From 1991 to 1998, the head of the department was Antal Juhász, from 1998 to 2002, Tibor Bellon, and since 2002 Gábor Barna occupies this position. Bertalan Pusztai has been working at the department as an assistant lecturer since 1997, and András Simon was employed in 2002. Besides, well-known guest lecturers from Hungary and abroad read lectures at the department.

Since July 1, 2003 the name of our department has been Department of Ethnology and Cultural Anthropology. The change in the name expresses the expansion of the frames of education, themes and attitude. „Ethnology” refers to the study of Hungarian and European traditional peasant culture and heritage and its comparative research, while „Cultural Anthropology” refers to the holistic view and interpretative analysis of culture in general.

Since 1992 fall, ethnology has been a separate line of the Faculty of Arts giving university degree. Since 1998, students can further specialize in ethnology of popular religion, which is a speciality of our department in the field of ethnology/anthropology in Hungary.

Publications of the department: *Devotio Hungarorum*, publications of primary sources of popular religion, *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár/Bibliotheca Religionis Popularis Szegediensis* (Library of Popular Religion, Szeged), *Néprajz és Nyelvtudomány* (Ethnology and Linguistics) (1957–2002), *Táj és Népi Kultúra* (Region and Popular Culture), *Folklorisztikai olvasmányok* (Reader in Folkloristics).

Education is based on credit system. In the first phase, basic subjects like history of the discipline, basic methodology, and Hungarian ethnology are taught. In the next phase (usually in the third and fourth year), Hungarian and European comparative ethnology, folkloristics, and anthropology are studied. In this phase, the ethnology of popular religion specialization can be taken.

Since 1995, our department organises an international student seminar called *Seminarium Ethnologicum Szegediense* (*SemEthnoSz*) for which students and teachers are invited from several European countries. Theoretical preparation is followed by fieldwork and its evaluation. The results of the researches are published in bilingual volumes.

Connections with universities: in the framework of the Socrates and CEEPUS programmes, our department has exchange connections with several universities in Europe.

Our department organizes the international Conferences on Popular Religiosity in Szeged and conferences on migration as serials every second year. Lecturers, professors and the head of our department are members of several Hungarian and international ethnological societies.